

Dominik Szulc

Sesja naukowa "Lubelskie Wykłady z Genealogii, edycja pierwsza – Wybrane aspekty badań genealogicznych społeczności katolickiej i prawosławnej w Królestwie Polskim i na Kresach Wschodnich", Lublin 26 kwietnia 2009 r.

Rocznik Lubelskiego Towarzystwa Genealogicznego 1, 163-167

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

**Sesja naukowa *Lubelskie Wykłady z Genealogii*, edycja
pierwsza – *Wybrane aspekty badań genealogicznych
społeczności katolickiej i prawosławnej w Królestwie
Polskim i na Kresach Wschodnich*, Lublin 26 kwietnia
2009 r.**

W dniu 26 kwietnia 2009 r. w Wojewódzkim Ośrodku Kultury w Lublinie odbyła się, zorganizowana przez Lubelskie Towarzystwo Genealogiczne, sesja naukowa nazwana *Lubelskimi Wykładami z Genealogii*. W zamierzeniu inicjatorów sesja ta ma mieć charakter odbywanych corocznie spotkań, których odbiorcami mają być nie tylko historycy zawodowo zajmujący się poruszonymi w trakcie *Wykładów* zagadnieniami, ale także genealodzy – amatorzy. Ma to służyć integracji obu środowisk i sprzyjać rozpowszechnianiu wyników badań naukowych wśród początkujących genealogów.

Pierwsza edycja *Wykładów*, zorganizowana pod hasłem *Wybranych aspektów badań genealogicznych społeczności katolickiej i prawosławnej w Królestwie Polskim i na Kresach Wschodnich*, zebrała ponad 30 słuchaczy i 5 referentów reprezentujących lubelski ośrodek akademicki. Moderatorami spotkania byli mgr Piotr Głądała (Lubelskie TG) i mgr Dominik Szulc (Lubelskie TG/UMCS). W trakcie sesji słuchacze mogli zapoznać się także z publikacjami związanymi z tematyką *Wykładów*.

Jako pierwszy głos zabrał ks. dr Waldemar Witold Żurek SDB (KUL). Tematem jego wystąpienia były *Księgi metrykalne wołyńskie – stan zachowania i warunki archiwizacji do chwili obecnej*¹. Referent zaznaczył na wstępie, że pomimo zniszczenia lub zaginięcia części ksiąg metrykalnych przedwojennej diecezji łuckiej podczas II wojny światowej, po 1945 r. udało się rewindykować z ZSRR do Polski aż 652 księgi metrykalne z lat 1696 – 1939. Znajdują się one obecnie przede wszystkim w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie, Urzędzie Stanu Cywilnego dla Warszawy – Śródmieścia, a częściowo nawet w Międzywydziałowym Instytucie Archiwów, Bibliotek i Muzeów

¹ Referat ten, z odpowiednimi uzupełnieniami i pod nieco zmienionym tytułem, opublikowany został w niniejszym tomie.

Kościelnych KUL w Lublinie. Oczywiście pewna część ksiąg pozostała na Ukrainie. Interesująca Referenta akcja rewindykacyjna największe natężenie przyjęła w latach 1949 – 1951, gdy przekazano Polsce, choć niekompletne i zniszczone, to jednak księgi z prawie 500 parafii rzymskokatolickich, stanowiących niemal 2 mln. rekordów. Jak zaznaczył ks. Żurek część ksiąg metrykalnych przewieźli do Polski byli duchowni diecezji łuckiej, gdzie w większości trafiły do Bieźgłowa k. Torunia. Ze znajdującej się tam „emigracyjnej kurii łuckiej” zostały one przejęte z kolei w 1950 r. przez Urząd Wojewódzki Pomorski i przekazane do Archiwum Ministerstwa Administracji Publicznej. Referent krótko przedstawił również postacie, najbardziej zasłużonych dla przewiezienia do Polski i przechowywania w Bieźgłowie i Pelplinie ksiąg metrykalnych, duchownych przedwojennej diecezji łuckiej. Dla ks. Żurka nie obce są także podejmowane dotychczas próby syntetycznego opracowania interesujących go ksiąg, chociażby w postaci regestów, które dokładnie omówił².

Drugim referentem był dr Dariusz Tarasiuk (UMCS), który przedstawił zagadnienie *Genealogii kresowej – źródeł i problemów (na przykładzie powiatu lidzkiego)*. Dr Tarasiuk niejako tytułem wstępu przypomniał, że chociaż tereny dawnego powiatu lidzkiego leżą obecnie na Białorusi, duża część przydatnych genealogom źródeł z jego obszaru zarchiwizowanych jest obecnie w Wilnie, gdyż Lida znajdowała się w XIX w. w granicach guberni wileńskiej. Referent zaznaczył, że w przeszłości wydawano już drukiem niektóre z tych źródeł, jak chociażby spis szlachty powiatu lidzkiego z 1765 r. Uwagę wszystkich poszukujących ksiąg metrykalnych z tego terenu zwrócił na Wilno, Grodno i Białystok. Metryki zarchiwizowane w Centralnym Państwowym Archiwum Historii Białorusi w Grodnie zebrane są dopiero od ok. 1875 r., a problemy w dostępie do nich można skutecznie zminimalizować dzięki ich mikrofilmom przechowywanym obecnie przez mormonów w Warszawie. Pomimo tego w Grodnie pozostały, przydatne genealogom, tzw. akta sądowe opieki szlacheckiej. Dr Tarasiuk ostrzegł, że na białoruskiej prowincji, w lokalnych kościołach parafialnych, nie ma praktycznie żadnych historycznych ksiąg metrykalnych. Większość z tych tam się znajdujących pochodzi dopiero z okresu po 1990 r. Z kolei planującym kwerendę w zasobach Litewskiego Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego w Wilnie polecił zapoznanie się z licznymi aktami majątkowymi, sądowymi oraz ze zbiorem przechowywanych tam kilkuset tzw. ksiąg rodowodowych, w których odnaleźć można m.in. wywody i potwierdzenia szlachectwa, chociaż te wymieniają jedynie mężczyzn, pomijając zupełnie dane personalne współczesnych im szlachcianek. Referatowi towarzyszyła przygotowana przez dra Tarasiuka interesująca prezentacja multimedialna.

² Sam uczestniczy w takich pracach, których efektem są nieukończone jeszcze, choć w większej mierze wydane już *Wykazy osób z akt parafialnych Diecezji Łuckiej do roku 1945*, opr. W. W. Żurek, t. I – V, Lublin 2004 – 2008; tom szósty w przygotowaniu.

W pierwszym
rzędzie od prawej:
ks. dr Waldemar
Witold Żurek
(KUL), dr Dariusz
Tarasiuk (UMCS),
mgr Andrzej
Szabaciuk
(UMCS/EKPiU).

Jako trzeci głos zabrał dr Krzysztof Latawiec (UMCS) z wystąpieniem zatytułowanym *Prawosławne księgi stanu cywilnego w Królestwie Polskim z lat 1825 – 1915. Stan zachowania i perspektywy badawcze*. Prelegent szczegółowo omówił wszystkie problemy związane z rejestracją metrykalną prawosławnych w interesującym go okresie, nie pomijając takich aspektów całego zagadnienia, jak wygląd ksiąg oraz ich formularz i język. Zauważył przy tym np. że takie właśnie księgi metrykalne z Piotrkowa Trybunalskiego spisano po grecku (!). Na marginesie wątku głównego dr Latawiec przedstawił także inne, nie metrykalne, źródła przydatne genealogom, jak chociażby prawosławne księgi konsystorskie.

Z kolejnym referatem wystąpił dr Yaroslav Kit (UMCS/EKPiU). Ten były pracownik lwowskiej Biblioteki Naukowej im. Wasyla Stefanyka Akademii Nauk Ukrainy, przedstawił *Ośrodki archiwalne miasta Lwowa: zasoby i warunki korzystania*. Szczególną uwagę zwrócił on na 4 zespoły Centralnego Państwowego Archiwum Historii Ukrainy we Lwowie, które zawierają księgi metrykalne różnej proveniencji. Są to zespoły: rzymskokatolickiego konsystorza metropolitalnego we Lwowie, rzymskokatolickiej kapituły metropolitalnej we Lwowie, rzymskokatolickiej kurii metropolitalnej we Lwowie oraz chełmskiego konsystorza duchownego, skupiające akta od XVIII do I poł. XX w. Przy tej okazji Referent przypomniał, iż dyrektor Archiwum, Diana Pelc, jest obecnie członkiem Światowego Stowarzyszenia Genealogów. Zauważył również, że odkąd pojawiła się tzw. Karta Polaka, zainteresowanie genealogią wśród mieszkańców Ukrainy znacznie wzrosło. Przyniosło to także wzrost liczby odwiedzających Centralne Państwowe Archiwum Historii Ukrainy. Dr Kit ogólnie opisał ponadto zasób Biblioteki im. Stefanyka oraz Archiwum Obwodowego, i chociaż to ostatnie zamknięte jest już od 3 lat, jak zauważył Referent istnieje możliwość prowadzenia z pracownikami Archiwum korespondencji w sprawie jego zasobu. Podobnie jak i w przypadku dra Tarasiuka, także i to wystąpienie połączone było z prezentacją multimedialną.

Od prawej: dr
Yaroslav Kit
(UMCS/EKPiU) i
mgr Dominik Szulc
(Lubelskie
TG/UMCS).

Ostatni referat wygłosił mgr Andrzej Szabaciuk (UMCS/EKPiU), który przybliżył słuchaczom *Źródła archiwalne do problemu konwersji na terenie Królestwa Polskiego w latach 1875 – 1915*. Mówiąc o konwersji, prelegent miał na myśli głównie masowe w tym okresie przechodzenie grekokatolików na prawosławie, a częściowo także na rzymskokatolicyzm. Ukazem cara z maja 1875 r. wyznawcy unii brzeskiej z 1596 r. uznani zostali automatycznie za ludność prawosławną. Objęło ich tym samym ustawodawstwo chroniące cerkiew prawosławną. W parafiach i dekanatach ustanowiono specjalne komisje prowadzące śledztwa w sprawie dotychczasowego wyznania parafian i zajmujące się konwersją. Dopiero w końcu XIX w. ustalono sztywne reguły określające kto dokładnie podlegał obowiązkowi konwersji – wszystkich grekokatolików urodzonych przed 1875 r. uważano odtąd za rzymskokatolików, urodzonych po tym roku zaliczano bezwzględnie do grona prawosławnych, zaś dzieci pochodzące z małżeństw mieszanych szły za wiarą rodziców zgodnie z zasadą, że syn pozostaje przy wierze ojca, a córka matki. Po tym wprowadzeniu, Referent przeszedł do omówienia zagadnienia rejestracji metrykalnej konwertytów, nie pomijając problemów tzw. ślubów krakowskich i chrztów z wody. Zwrócił przy tym uwagę, na fakt jedynie fragmentarycznego zachowania grekokatolickich ksiąg metrykalnych chrztów i ślubów, co znacznie utrudnia prowadzenie odpowiednich badań. Według mgra Szabaciuka dla genealogów duże znaczenie mogą mieć ponadto księgi *Liber conversorum*, do których wpisywano unitów chcących przejść na katolicyzm, ratujących się w ten sposób przed konwersją na prawosławie, a także tzw. listy opornych. Na nie z kolei wpisywano grekokatolików sprzeciwiających się przejściu na prawosławie. Niektóre z tych list znajdują się w Archiwum Państwowym w Lublinie. Mówiąc o szczegółach konwersji, mgr Szabaciuk wyjaśnił m. in. że przechodzących na prawosławie unitów nie chrzczono już powtórnie. Z kolei gdy przechodzili oni na katolicyzm, wpisywano ich nie tylko do *Liber conversorum*, ale także do rzymskokatolickich ksiąg metrykalnych chrztów. Z czasem

carat dopuścił możliwość przechodzenia unitów na katolicyzm, przez pewien czas uniemożliwiając to jeszcze jedynie tym w wieku 14 – 21 lat. Kończąc swoje wystąpienie Referent zaznaczył, iż zarówno na Lubelszczyźnie, jak i na Podlasiu i Suwalszczyźnie niewielu unitów przeszło na katolicyzm, większość dokonała bowiem konwersji na prawosławie.

Poruszona podczas *Wykładów* tematyka wywołała wśród zebranych żywą dyskusję, która przeniosła się następnie do kularów. Stąd organizatorzy sesji wnioskuje o pożyteczności tego rodzaju spotkań i już planują kontynuację *Wykładów* w roku następnym, na wiosnę 2010 r., tym razem być może z udziałem prelegentów także z innych, aniżeli tylko lubelski, ośrodków akademickich.

Dominik Szulc

(Lubelskie Towarzystwo Genealogiczne/
Instytut Historii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie)